

Ooggetuigen van het Derde Rijk (Willem Melching en Marcel Stuivenga)

Saturday 22 April 2006

Laatst geupdate op Wednesday 02 April 2008

Titel Ooggetuigen van het Derde Rijk

Auteur Willem Melching en Marcel Stuivenga

Uitgeverij © Uitgeverij Prometheus Groep/Bert Bakker; 2006; 214 bladzijden

ISBN 90 3512 931 8

Synopsis

Van 30 januari 1933 tot en met 8 mei 1945 stond Duitsland bekend als het Derde Rijk. In talloze brieven, dagboeken en krantenartikelen legden Duitsers en buitenlanders hun ervaringen vast.

Tot de realiteit van het Derde Rijk hoorden de vervolgingen, de terreur, de deportaties en de verschrikkingen van de concentratiekampen. Maar het Derde Rijk had ook een alledaagse geschiedenis: de introductie van de Volkswagen, de gesubsidieerde vakantie-reizen, de razend populaire films met sterren als Zarah Leander en Johannes Heesters en de vele sportevenementen zoals de legendarische Olympische Spelen in 1936. Het Derde Rijk was in veel opzichten een moderne samenleving met een grote rol voor de massamedia en sport.

In dit boek berichten van ooggetuigen van deze jaren. Over de totale oorlog: van het enthousiasme na de overwinningen tot en met de eindeloze terugtocht uit de Sovjet-Unie en de slag om Berlijn en het alledaagse bestaan in die jaren.

Mein Kampf van Adolf Hitler, de 'bijbel' van de nationaal-socialisten. Het eerste deel van Mein Kampf verscheen op 18 juli 1925. Het 2de deel ervan werd na zijn gevangenschap geschreven en uitgebracht op 11 december 1926.

Miljoenen exemplaren werden verkocht. Duitsers gaven elkaar dit boek als verjaardags- of bruiloftsgift of op andere speciale feestdagen.

De discriminatie, vervolging en tenslotte de vernietiging van het joodse volk stond al lang voorspeld en gebeiteld in het boek

Mein Kampf, maar niemand -als iemand het al las- die zijn voorspellingen en boosaardige plannen ernstig nam. Alan Bullock: "Der Fehler dan wir alle begangen haben., war das wohl, die für reine

Rhetorik zu halten, obwohl es ganz wörtlich gemeint war. Man hat Hitler nicht ernst genommen."

Recensie door Dirk Verhofstadt, van Liberales.be. Liberales is een onafhankelijke denktank binnen de liberale beweging. De leden zien het liberalisme als een progressieve beweging die opkomt voor de vrijheid van het individu, rechtvaardigheid en mensenrechten.

Nog steeds verschijnen tal van boeken over de nazi's en Adolf Hitler. De auteurs proberen de innerlijke drijfveren van de dictator en zijn beweging te achterhalen, en schreven er zoals Joachim Fest en Ian Kershaw ganse boekstukken over.

Even interessant is de houding van gewone Duitsers en hun visie op het fascistische regime zowel voor als tijdens de oorlog. Ook daarover verschenen tal van indrukwekkende getuigenissen zoals 1933 van Philip Metcalfe, Het verhaal van een Duitser van Sebastian Haffner en Exil van Lion Feuchtwanger. Toch blijft de intrigerende vraag waarom het naziregime zo populair was? Hoe was het mogelijk dat een 'beschaafd' volk zo gewillig en onvoorwaardelijk de kant koos van een volksmenner? Het juiste antwoord zullen we allicht nooit kennen maar uit steeds meer teksten, documenten en getuigenissen krijgen we een beeld van de drijfveren van de 'gewone man in de straat' in die periode. In het boek Ooggetuigen van het Derde Rijk samengesteld door Willem Melching en Marcel Stuivenga doen verschillende getuigen verslag van de machtsovername door de nazi's, de brand van de Rijksdag, de nacht van de Lange Messen, de Reichskristalnacht, de Wannsee-conferentie, de verschrikkingen in de concentratiekampen, en tal van andere kleine en grote gebeurtenissen die het leven van de burgers in het Derde Rijk beroerden. Het resultaat is een vlot leesbaar boek gebaseerd op brieven, speeches en officiële documenten die samen een goed beeld geven van de waanzin.

Heel wat Duitsers hadden nooit geloofd dat Hitler rijkskanselier zou worden. Ze stemden wel voor de nazi's maar dan eerder als een vorm van protest tegen de gevestigde machten. Toen Hitler uiteindelijk de ultieme macht in handen kreeg was het te laat en zaten de meeste kiezers in een soort maalstroom waarin ze zich gewillig en zonder weerstand lieten meedrijven. Ze zochten en vonden hun gelijk in de prestaties van de nieuwe leiders en Hitler zelf die er op relatief korte termijn in slaagde om de werkloosheid te verlagen en Duitsland opnieuw een stem te geven op de internationale bühne. Slechts weinigen begrepen in die beginjaren de nefaste impact van het nieuwe regime en schaalden zich achter de successen van de nazi's. Ze waren enthousiast en fier over de nieuwe autowegen, de Volkswagen, de gesubsidieerde vakantie-reizen en filmsterren als Zarah Leander. Het Derde Rijk was in tal van opzichten een moderne samenleving met een grote rol voor de massamedia en de sport. De bokswedstrijden van Max Schmeling en de legendarische Olympische Spelen van 1936 waren voor veel Duitsers een hoogtepunt in hun bestaan. Samengevat bestond er voor de oorlog weinig of geen reden tot klagen, en toen de oorlog uitbrak wezen de successen in Polen en Frankrijk op het gelijk van de Führer.

De fragmenten in Ooggetuigen van het Derde Rijk geven een goed beeld van de paradoxale toestand uit die tijd. Het is een mengeling van fanatisme, geloof en twijfel. In tal van teksten is Joseph Goebbels aan het woord. Hij twijfelt niet aan de Duitse overwinning en beschrijft met verve de machtsovername door Hitler met talloze militanten die urenlang voorbij de rijkskanselarij marcheerden. 'Duitsland is ontwaakt', zo noteert Goebbels in 1933, het begin van een megalomane periode waarin elke kritiek in bloed gesmoord werd. Opvallend is de uitspraak van generaal Ludendorff – de man die de Duitsers naar de nederlaag tijdens de Eerste Wereldoorlog leidde – en die eind 1933 verkondigde dat 'deze onzalige man (Hitler) ons rijk in de afgrond zal storten en ons land onvoorstelbare ellende zal brengen'. Een profetische voorspelling die evenwel weinig gehoor kreeg. Blijkbaar wilden de Duitsers een sterke man. En ook de kerk schaarde zich achter de nieuwe leider. 'De kerken hebben hun vlaggen gehesen', zo staat het in een krantenartikel in april 1933. Evenmin verzette de kerk zich tegen de anti-joodse wetten. Toen de ambassadeursdochter Martha Dodd zich verzette tegen de onderdrukking van de joden zwegen de journalisten en de kerk. Ze zwegen eveneens toen Carl von Ossietzky, de hoofdredacteur van Die Weltbühne en de Nobelprijswinnaar voor Literatuur, werd aangehouden en opgesloten in een concentratiekamp.

In 1935 bleef de sociaal-democratische partij ondergronds pamfletten verspreiden. Zo klaagden ze de vakantie-reizen van de nazistische organisatie Kraft Durch Freude aan en organiseerden ze hun eigen feesten. In diezelfde periode wonnen de nazi's talloze leden. Ze wonnen immers de gunst van de burgers, zowel met hun interne politiek als met hun agressieve buitenlandse politiek. Het gevolg was een klimaat van verdachtmaking en ressentiment. In de loop van 1935 en 1936 geloofden vele Duitsers oprecht dat ze deel uitmaakten van een uitverkoren volk. Ze voelden zich oprecht superieur tegenover Slavische, Zwarte en joodse rassen. Dat blijkt ook uit de vele brieven die Hitler in die

periode ontving. 'De bereidheid om voor U, mein Führer, wanneer dat nodig mocht zijn te sterven', spreekt boekdelen. Hoe volgzzaam de Duitsers waren blijkt ook uit het feit dat de Gestapo amper 8.000 personeelsleden kende, veel minder dan de latere Stasi met 100.000 leden in het kleinere Oost-Duitsland, nog aangevuld met 180.000 informanten. De doorsnee burger was volgzzaam en doorgaans bereid om anderen te verklikken bij de autoriteiten. Zonder die algemene meegaandheid was het voor de nazi's nooit mogelijk geweest de bevolking onder controle te houden. Die meegaandheid was zelfs nog groter bij de Oostenrijkers die de 'Anschluss' vierden als een ware bevrijding. In feite waren de Oostenrijkers de grootste fanatici, zowel in hun volgzzaamheid aan de Führer als in hun haat tegen de joden. Het is een houding die lange tijd onderbelicht bleef omdat Oostenrijk zich na de oorlog snel in een slachtofferrol wendde.

Ondanks die hysterie begrepen heel wat Duitsers dat ze voor turbulente jaren stonden. Neville Henderson, de Britse ambassadeur in Berlijn die heilig geloofde in het vredesakkoord van München, peilde op 3 september – twee dagen na de Duitse inval in Polen – de stemming onder de bevolking en stelde een algemene houding van bedruktheid en verbijstering vast. Er klonk geen instemming of gejuich maar de gelatenheid sloeg om in enthousiasme nadat de Duitse troepen Frankrijk hadden verslagen. Zolang de bevolking geen last ondervond van de oorlog stond ze achter de Führer. Pas na de eerste luchtaanvallen van de geallieerden sloeg de stemming om. Nog geen echte weerstand van de bevolking maar wel een vorm van apathie en gelaten conformisme.

Belangrijke ooggetuigen waren de deelnemers aan de moordpartijen aan het Oostfront. Leden van de Einsatzgruppe A rapporteerden over hun acties achter de frontlinies. Sommige Duitse bewindvoerders voelden zich misselijk bij de executies. Vooral in de Baltische Staten werden joden op de meest beestachtige wijze vermoord, niet alleen door de Duitsers maar ook door de Letten en Litouwers zelf. 'Het gedrag van de toekomstige burgers (vrouwen en kinderen) was onwaarschijnlijk, want na elke dode begonnen ze te klappen, en bij het begin van het volkslied werd gezongen en geklapt', zo beschrijft een getuige uit Kovno. Het resultaat was een slachtpartij onder de joodse bevolking. Op diezelfde manier werden tal van joodse getto's in het Oosten ontruimd en hun inwoners vermoord. 'Vrouwen droegen hun dode kinderen in hun armen. Kinderen trokken dode ouders aan de ramen of benen door de straten', zo noteert iemand in Rowno in de Oekraïne in juli 1942. Wat zich in dat komende jaar heeft afgespeeld kunnen we ons nauwelijks voorstellen.

Intussen probeerde Goebbels het moreel in Duitsland hoog te houden. Op 18 februari 1943 sprak hij voor een geselecteerd publiek en stelde hij uitdrukkelijk de vraag: 'Willen jullie de totale oorlog?', waarop iedereen 'ja' brulde. In die periode bestond er nog nauwelijks weerstand tegen de nazi's. 'De meeste mensen reageren met een volkomen onverschilligheid', zo noteerde de journaliste Ursula von Kardoff in maart 1943. De enige uitzonderingen vormden een aantal niet-joodse vrouwen die zich in de Rosenstrasse in Berlijn fysiek verzetten tegen het wegvoeren van hun joodse echtgenoten en van de verzetsgroep 'Die Weisse Rose'; die pamfletten verstrooiden tegen Hitler en zijn nazipolitiek, een daad die ze nadien met de dood zouden bekopen. Pas later dat jaar zou de bevolking onder invloed van de aanhoudende bombardementen blijf geven van een zekere gelatenheid. 'Opvallend is dat de Duitse Groet (de befaamde Hitlergroet) in de getroffen steden na de aanvallen slechts zelden wordt gebruikt', zo noteert een nazispion op 17 juni 1943.

Tegenover de groeiende apathie van de bevolking stond het fanatisme van de nazi's. Himmler voorspelde de uitroeiing (Ausrottung) van het joodse volk, maar het enige wat de Berlijners ondervonden was de toenemende vernietiging van de Duitse hoofdstad. 'Er heerst een wonderlijk drukkend gevoel van ondergang. Werkelijk, we zien hier de ondergang van een wereldstad', aldus de Noorse journalist Theo Findahl. Toch gingen de nazi's in de door hen gecontroleerde gebieden zoals Hongarije fanatiek door. Tussen mei en juli van 1944 werden ruim 440.000 Hongaarse joden gedeporteerd naar Auschwitz-Birkenau en daar vergast. Er werd een aanslag op Hitler uitgevoerd die de Führer als bij wonder overleefde. Sommigen nazi's zagen dit zelfs als een daad van de voorzienigheid waardoor hun geloof in de Führer alleen maar toenam. Maar in de praktijk leden de nazi's constant verlies. Alleen de fanatici bleven geloven in de eindoverwinning.

Het boek eindigt met de getuigenis van Klaus Granzow, een lid van de Hitlerjugend, die op 9 mei 1945 – de dag waarop de capitulatie in het bijzijn van de Russen werd ondertekend – met enkele kameraden in een vrachtwagen wil wegrijden maar wordt tegengehouden door de commandant en enkele officieren die hem bevalen uit de wagen te stappen. Waarna de officieren instapten en wegreden. ‘Een mooie commandant en mooie officieren hebben wij’, zo schreef Klaus in zijn dagboek. Enkele dagen voordien was zijn geloof in het systeem echter al gedoofd. ‘Eens werden wij door het geloof in het nationaalsocialistische Duitsland aangespoord. Dat is er nu niet meer’. Hopelijk voor altijd. Dit ooggetuigenverslag geeft een uitstekend beeld van de gevolgen van elk totalitair denken dat mensen zo laaiend enthousiast en fanatiek kan maken dat ze er zichzelf onherstelbaar aan verbranden en ten onder gaan.

Ooggetuigen- en verhalenbundels van de oorlog

Lees ook deze boekbesprekingen op Verzet.org:

- Schokkende redevoeringen (J. P. Guépin)
- De Spaanse Burgeroorlog - Ooggetuigen spreken na de dood van Franco (David Mitchell)
- Stemmen buiten de tijd, brieven en dagboekfragmenten uit dertig landen 1939-1945
- Onze tijd in documenten (Dr. J. Demey en R.C.F. Dhondt)
- De eeuwige oorlog. Oorlogsverhalen (Primo Levi, Yoram Kaniuk, G.L. Durlacher e.a.)
- Ooggetuigen van het Derde Rijk (Willem Melching en Marcel Stuivenga)
- Vergeten stemmen van de Tweede Wereldoorlog (Max Arthur)
- Ooggetuigen van de Tweede Wereldoorlog (Conny Kristel)
- Het gezicht van de oorlog (Martha Gellhorn)
- Ooggetuigen van de Tweede Wereldoorlog (Boudewijn van Houten)
- De Getuigen-Geschiedenis van WOII in ego-documenten (Boudewijn van Houten)
- SHOAH-Oor-en ooggetuigen van de holocaust (Claude Lanzmann)
- Chassidische vertellingen over de holocaust (Yaffa Eliach)
- Een Klein Ogenblik. Verhalen uit de Holocaust (Ida Fink)
- Opdat wij niet vergeten. Herinneringen van overlevenden van de holocaust (Michael Horbach)